

UOT 81

**Q. Q. MARKEZİN “YÜZ İLİN TƏNHALIĞI” ƏSƏRİNDƏ
ONOMASTİK VAHİDLƏRİN BƏDİİ-İDEOLOJİ İSTİQAMƏTİ****Aysel Saleh qızı TALİBOVA***Bakı Mühəndislik Universiteti, doktorant**atalibova@beu.edu.az***XÜLASƏ**

Məqalədə Qabriel Qarsia Markezın “Yüz ilin tənhalığı” əsərində rast gəlinən xüsusi adlar haqqında tədqiqat aparılmışdır, bu adların kəsb etdiyi semantik və etimoloji məna ilə həmin adların daşıyıcısı olan obrazların xarakterləri və fəaliyyətləri arasındakı bədii-ideoloji əlaqə araşdırılmışdır. Əsərdə bu cür simvolik məna daşıyan adlar əsasən, toponimlər və antroponimlərdir. Əsərdə, demək olar ki, bütün toponim və antroponimlərin mistik-simvolik mənası var. Məqalədə əsasən, 1 toponim (Makondo), bir etnonim (qaraçı), 2 antroponim (Xose, Ursula) tədqiq olunmuşdur.

Açar sözlər: Markez, Makondo, qaraçı, Ursula, Xose.

**ХУДОЖЕСТВЕННО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ
ОНОМАСТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ТВОРЧЕСТВЕ Г.К.МАРКЕСА
"СТО ЛЕТ ОДИНОЧЕСТВА"****РЕЗЮМЕ**

В статье рассматриваются специальные имена, найденные в работе Габриэля Гарсия Маркеса «Солидарность века». Носителями этих имен являются семантические и этимологические значения этих имен, исследуется художественно-идеологическая связь между персонажами и действиями изображений. Имена, имеющие такое символическое значение, - этнонимы, топонимы и антропонимы. В работе почти все топонимы и антропонимы имеют мистико-символическое значение. Согласно статье изучены 1 топонимик (Макондо), один этноним (цыган), 2 антропонима (Хосе, Урсула).

Ключевые слова: Маркез, Макдоно, Цыган, Урсула, Хосе.

THE ARTISTIC-IDEOLOGICAL ASPECT OF THE ONOMASTIC UNITS IN THE WORK "ONE HUNDRED YEARS OF SOLITUDE" BY G. G. MARQUEZ

SUMMARY

The article deals with the special names found in the work of Gabriel Garsia Marquez's "Solidarity of the Century". The semantic and etymological meanings of these names are the carriers of these names. The artistic-ideological relationship between the characters and the activities of the images is investigated. The names bearing such a symbolic meaning are sounder, toponyms, and anthroponyms. In the work all the toponyms and anthroponyms have a mystical-symbolic meaning. According to the article, 1 toponimic (Makondo), one ethnonym (gypsy), 2 anthroponyms (Jose, Ursula) were studied.

Keywords: Marquez, Macondo, Gypsy, Ursula, Jose.

Dünya şöhrətli yazıçı Qabriel Qarsia Markezin Nobel mükafatı almış olduğu ən məşhur əsəri “Yüz ilin tənhalığı” romanıdır. Əsərdə hər hadisənin, hər detalın, hər xarakterin bədii-simvolik missiyası var. O cümlədən, əsərdə bir sıra onomastik vahidlər, xüsusilə, antroponimlər və toponimlər daşdıqları mənə yükünə uyğun olaraq müəllif tərəfindən məqsədli şəkildə seçilmişdir. Ehtimal ki, magik-realist üslubda yazdıb-yaratdığı üçün əsrarəngizliyi sevən yazıçı əsərlərində bu xüsusiyyətdən irəli gələrək nə hadisələrin baş verdiyi zaman, nə də məkan haqqında konkret informasiyalar verir. Buna görə də biz əsərdə sadəcə bir toponimə rast gəlirik: *Makondo*. Xalqın adı da buradan götürülmüşdür: *makondolular*. Yazıçı bu adı təsadüfi seçməmişdir. Marquez uşaq olanda tez-tez qatara minib babası ilə müxtəlif yerlərə səyahət edərdi. Belə səfərlərin birində: “...qatar hansısa kəndə məxsus olmayan bir stansiyada dayandı, bir müddət sonra yolu üzərindəki yeganə banan təsərrüfatının qabağından keçdi. Qapısının üstündə adı da yazılmışdı: “Macondo”. Bu ad, onun melodik səslənişi ta uşaqlıqdan bəri diqqətimi çəkmişdi. Uzun illər sonra bu adın mənasını ensiklopediyada görəndə artıq 3 əsərimdə xəyali kəndin adı olaraq istifadə etmişdim. Kəndin adı eyniadlı bir ağacın adından götürülmüşdür. Makondo iri gövdəsi olan, çiçəyi və meyvəsi olmayan tropik bir ağacdır. Daha sonra “Britannica” kitabında eyniadlı qədim bir qəbilənin də olduğunu, ağacın adının da buradan qaynaqlana biləcəyini oxumuşdum.” [3, s.31] Qısa, bu ad qədim tarixi köklərə malik olmaqla yanaşı, həm də müasir mənə yükü baxımından da Markezin belə bir əsərində kənd adı olmaq üçün zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Sitatdan da görüldüyü kimi, Makondo banan plantasiyalarının salındığı torpaqların adıdır. Əsərin mərkəzində duran tarixi-siyasi hadisələr də banan şirkəti ilə birbaşa bağlıdır. Makondo, eyni zamanda simvolik kənddir. O, özün-

də sadəcə bir kəndi deyil, heç ölkəni də deyil, bütövlükdə qitəni simvollaşdırır. Makondo xalqının taleyi simasında bütövlükdə qitənin taleyini açıb göstərir.

Başqa digər bir tayfa adı olaraq qaraçı kəlməsindən istifadə olunur. Əsərdə qaraçılar Makondoya Melkiadeslə birlikdə gəlirlər. “Hər ilin mart ayında cındırından cin hürkən qaraçı tayfası qəsəbənin qırağında çadırlarını qurardı, fişqırıq və qaval səsləri qəsəbəni başına götürər, qaraçılar Makondo sakinlərinə ağıllı adamların kəşf etdikləri təzə şeyləri göstərerdilər.” - onlar gəlməmişdən əvvəl isə “dünya elə təzə-tər idi ki, hələ çox şeyin adı yoxuydu, adamlar adsız əşyaları barmaqları ilə göstərməli olurdular”.

Göründüyü kimi müəllif “yenilikçiləri” “qaraçı” adlandırır. Bu tayfa müəllifin ana dili olan və həmçinin, əsərin yazılmış olduğu ispan dilində “gitano” adlandırılır. Sözü həmin dildə başqa mənaları da var: yaltaq, çoxbilmiş, kirli. Tayfanın hər dildə özünəməxsus adı olsa da bu adların bəziləri yunan mənşəli “cigany” sözündən, bu söz isə bizans dilində (ortaçağ yunan) “toxunulmaz” mənasını verən “tsingános” sözündən törəyib. “Cigany” sözü də həliyyədə məxsus olduğu yunan dilində qaraçı tayfasını ehtiva etməklə bərabər, həmçinin, dəyərsiz, əxlaqsız, işəyaramaz və s. mənaları verir. Bu tayfalar tarix boyu himayəsində yaşadıkları dövlətlərdən asılı olmuş, xalqlarından qat-qat geridə qalmışlar, nə özlərinəməxsus dövlətləri, nə də torpaqları olmuşdur. Burada maraqlı bir sual ortaya çıxır: qaraçılar dünyada ən geridə qalmış camaatlar olduqları halda niyə müəllif cəmiyyətin hələ ibtidai mərhələsini yaşayan Makondo xalqına ixtiralar gətirib onları hansısa inkişafa təşviq edən qüvvə kimi qaraçıları seçir? Elm və texnikanın inkişafında köklü irəliləyiş ilk dəfə Avropada başladı: ilk kitab çapı, ilk qatar, ilk zavod və fabrik və s. Buradan Latin Amerika xalqının əsrlərdə başına min oyun açmış avropalılar üçün seçilmiş bir metafor olduğunu təxmin etmək olar. Bu tarix Markez dünyaya gəldiyi ərəfələrdə də özünü təkrarladı. Banan şirkətinin təsis olunması ilə burada bir çox yeniliklərlə: televizor, kinoteatr və həyatı asanlaşdıran digər bir sürü texnika ilə tanışlıq bu şəkildə başladı. Lakin bu yeniliklər özləri ilə bərabər bir çox bəlalar da gətirdi. Markez qaraçılar obrazı timsalında banan şirkəti təsisçilərinə də işarə etmiş ola bilər.

Əsərdə bədii-simvolik məna daşıyıcısı olan onomastik vahidlərin əksəriyyəti antroponimlərdir. Məsələn, Xose, Ursula, Arkadio, Melkiades, Aureliano və s. Bunların bir neçəsinə nəzər yetirək. Xose adı (Jose) qədim ibrani dilinə məxsusdur, fransız dilindəki Jozef (Jozefina), arami dilindəki Yusif adı ilə eyni köklərə malikdir. Adın leksik mənası bu şəkildədir: “Tanrı səni artırsın.” Adın mənasına fikir versək görərik ki, buendiyalar nəslinin başlanğıcı – atası hesab olunan bu şəxsin adı heç də təsadüfi seçilməmişdir. Arada əlaqə yaradan başqa digər bir cəhət Yusifin bir peyğəmbər adı olmasıdır. Əsərdə Xose Arkadio Buendiya da bir növ simvolik bir peyğəmbər obrazıdır. O da İsa peyğəmbər kimi onu anlamayan insanlar tərəfindən çarmıxa çəkilir – ağaca bağlanır və ağaca sarıqlı şəkildə can verir.

Buendiyalar nəslinin atası Xose Arkadio Buendiyadırsa, bu nəslin anası da onun həyat yoldaşı Ursuladır. Müəllif niyə məhz Ursula adından istifadə etmişdir? Ursula əsərdə həm ailənin ədalət rəhbəri, həm də qayğıkeş anadır. Ailə üzvləri hissə qapılıb səhvlər və ya günahlar törətdiyi vaxt bu günahlara nəinki biganə qala bilməyən, hətta, onlara müdaxilə edib düzgün yola çəkməyə çalışan Ursula olur. Ursula sadəcə bioloji ana deyil, o həm də bütün buendiyalar nəslinin mənəvi anasıdır. O məhz bir peyğəmbər kimi düzgünlük və təmizlik abidəsinə çevrilir, yaşadığı cəmiyyətin fərdlərini də bu yola çəkməyə çalışır. Onun öncəgörüclük qabiliyyəti və illər, əsrlər, nəsillər keçsə də həyatda qalması məhz yaşadığı bu cür peyğəmbər həyatı ilə birbaşa əlaqəsi olan bədii keyfiyyətlərdir. Zənnimcə, obrazın adının seçilməsi də təsadüfi deyil. Ursula Sauteyl adında keçmişdə də peyğəmbər kimi dəyərləndirilən bir qadın olmuşdur. [1] Əsasən Şipton ana adı ilə tanınan bu qadın tarixə daha çox kəhanətləri ilə düşmüşdür. XIV-XV əsrlərdə yaşamış bu qadın haqqında olan rəvayətlərə görə o, yerin-göyün sirrini bilirmiş və yaşadığı əsrdən sonrakı əsrlərdə baş vermiş hadisələri – gün gələcək insanlar fikirlərini bir-birinə hava ilə ötürəcəklər (elektromaqnit dalğaları), atsız arabalar olacaq (avtonəqliyyat), gözəgörünməz canlılar (viruslar) kütləvi qırğınlara səbəb olacaq (vəba) – təxmin edə bilirmiş. Onun hətta I, II və III Dünya müharibələri haqqında bir çox kəhanətləri vardır ki, ilk iki müharibə haqqında olanlar tarixdə öz təsdiqini tapmışdır (üçüncüdən Allah qorusun!). Ursula adının tarixdəki gerçək daşıyıcısı ilə əsərdəki daşıyıcısı arasındakı əlaqəyə baxsaq müəllifin məqsədli şəkildə bu adı seçmiş ola biləcəyi qənaətinə gəlmək mümkündür. Ursula Sauteylin həyatı haqqındakı rəvayətlərə görə, onunla pis rəftar edən insanların başına müəmmalı bəlalar gəlirmiş. Bəlkə də buna görə ailə fərdləri törətdikləri günahlarla Ursulanın – onların ən çox qayğısını çəkmiş və yenə də bu günahlara görə ən çox əzab çəkən həmin mənəvi ananın haqqına girdiklərinə görə axırda lənətlənirlər – öz müəmmalı tənhalıqlarında boğulurlar.

Markezin sadəcə “Yüz ilin tənhalığı” əsərində deyil, digər bütün əsərlərində də adlar, xüsusilə antroponimlər müəyyən bir bədii-ideoloji məqsəd daşımaqla yanaşı, həm də hadisələrə yazıçının peşəkar münasibətinin göstəriciləridir. Bu, adların ehtiva etdiyi məna ilə onların daşıyıcısı olan şəxslərin xarakterləri və əsər boyu fəaliyyətləri arasındakı məqsədli əlaqədə ortaya çıxır. Markezin xarakterləri nəinki əsər boyu sərgilədikləri mistik qabiliyyətləri ilə, həmçinin, daşıdıqları mistik-simvolik adlara görə də magik bir əsrarəngizliyə malikdirlər.

Ədəbiyyat:

1. Harrison, William H. *Mother Shipton Investigated*. London: Museum Street, 1881.
2. Merkez, Qabriel Qarsia. *Yüz ilin tənhalığı*. Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2011.
3. Marquez, Gabriel Garcia. *Anlatmaq İçin Yaşamak*. İstanbul: Can Yayınları, 2016.
4. Martin, Gerald. *Gabriel Garcia Marquez*. Tərc. Zeynep Alpar. Levent Cinemre. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. document. Nisan 2012.
5. "Riding the beast." 19 December 1998. [http://www. Ridingthe beast.com](http://www.Ridingthebeast.com). <<http://www.ridingthebeast.com/numbers/nu100.php>>.
6. <https://en.wikipedia.org/wiki/José>
7. <http://www.first-names-meanings.com/name/name-jose.html>
8. <http://www.name-doctor.com/name-arcadio-meaning-of-arcadio-85.html>